

LUNDS
UNIVERSITET

AVDELNINGEN FÖR SOCIALANTROPOLOGI
SOCIOLOGISKA INSTITUTIONEN

SANK01 Kandidatuppsats
VT 2013
Handledare: Ulf Johansson-Dahre

Mikrolån; skuldfälla eller framgångsaga?

- **En antropologisk utredning av mikrolån via
Grameen Bank i Indien och Bangladesh**

Malin Rundstedt

Abstract

Title: Microloan; liability or success story – an anthropological study of microloans by Grameen Bank in India and Bangladesh

The purpose of this study is to explore *if* and *how* the situation for women in India and Bangladesh changes through microloans. In this thesis I describe what microloans are about, what empowerment is and how Grameen Bank works. The data for this study consist of anthropological research and field studies as well as statistical data, which have been analyzed using from a perspective of applied anthropology.

The conclusion is that microloans can take two paths, one of success and one of liability. The one of liability is much more common. This can be derived to the fact that men and women see men as a natural heads of women, and that only about 5 % of women are in full control of their loan. Many microloan programs are bases upon the premise that women are more likely to spend money on their families and to repay their loans. However, many men take the money and spend it, leaving the women in a more exposed position than before, with a big debt to repay and many of these women will turn to criminals to get a loan so they can repay the Grameen bank-loan. They are also in risk of being beaten or killed by family members or the criminals when they are unable to pay.

Nyckelord: Kvinnlig empowerment, mikrolån, Grameen Bank, Indien, Bangladesh, tillämpad antropologi.

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning.....	2
1. Introduktion.....	3
1.1 Inledning.....	3
1.2 Frågeställning och syfte.....	4
1.3 Avgränsning.....	5
1.4 Disposition.....	5
2 Metod och material.....	6
2.1 Policyanalys.....	6
2.2 Tillämpad antropologi.....	7
2.3 Materialpresentation.....	8
3. Empowerment.....	9
4. Bakgrund.....	11
4.1 Indien och Bangladesh.....	11
4.2 Grameen Bank.....	12
5. Grameen banks policy- analys.....	15
5.1 Det sociala perspektivet.....	18
5.2 Det ekonomiska perspektivet.....	19
5.3 Kulturella attityder.....	20
6. Empowerment som resultat?.....	20
7. Sammanfattning.....	23
Författarens slutord.....	Fel! Bokmärket är inte definierat.
8. Litteraturförteckning.....	25

1. Introduktion

1.1 Inledning

“A woman has to work twice as hard to be considered half as good as a man, and still get paid half as much”. (Amerikanskt ordspråk)

Mikrolån – en person eller en grupp får låna en mindre summa pengar, för att kunna utveckla en affärsidé och på så sätt kunna påverka sin situation till det bättre. Efterhand som kvinnor får ta större del i utvecklingen så har det också blivit vanligare att det är kvinnorna som får ta mikrolån, bland annat för att ge dem ”empowerment”¹.

De senaste årtiondena har ett växande consensus uppstått inom såväl akademien som utvecklingsinstituten gällande behovet av att experimentera med nya vägar för att nå och arbeta med lokala samhällen. Under 1950 och 1960-talet arbetades det framförallt med en ”top-down-approach” inom utvecklingsarbetet, det innebar att man arbetade med moderniseringsteorier, fördelningspolitik samt med att styra banker, valutor och statsbudgetar för att öka hela landets ekonomi, ytterst sällan med lyckat resultat. Idag har fokus skiftat och istället arbetar man med ”bottom-up” eller ”delaktighets metoder”, detta innebär att man arbetar med gräsrotsorganisationer, små grupper eller individer för att på så sätt hitta personer som kan driva utvecklingen inom sin by, sitt område eller för sin grupp. Målet är att den enskilde människan skall kunna skapa sig ett arbete och kanske även skapa arbete för andra, för att tillsammans kunna ena och främja utvecklingen (Potter et al, kap 3). Utöver detta kan man tydligt se att kvinnornas roll i utvecklingen uppmärksammas och värdesätts mer. ”Top-down-approachen” och moderniseringsteorierna var mansdominerade men sedan 1970-talet då flertalet kvinnorätsorganisationer började uppmärksamma kvinnornas del i utvecklingen så har stort fokus lagts på kvinnornas roll och uppgifter för att kunna nå en mer framgångsrik utvecklingskurva. En av de största anledningarna till denna förändring var att FN:s ”Women In Development” (WID) –approach som också lanserades under 1970-talet (Torri 2010:1f).

---

¹ I svenska språket finns inte ett ord med samma innebörd som engelskans ”empowerment”, det närmaste svenskan kommer är ”egenmakt”. Men ordet ”egenmakt” missar den aspekten att empowerment handlar om att *stärka* egenmakten, att kvinnorna skall få mer kraft att agera, inte bara i sitt eget liv, men för sin familj och för sitt samhälle. Så för att inte missa någon aspekt av ordet så har jag valt att använda ”empowerment” i denna uppsats.

Ett exempel på gräsrotsarbete med kvinnor i fokus är mikrolån. Mikrolån eller mikrokredit är en term som används för att beskriva “program som ger små lån och annan finansiell service så som sparande, till väldigt fattiga personer för självanställnings projekt” (Drolet 2010:212). Syftet med mikrolån är alltså att hjälpa människor att själva skapa en hållbar situation från vilken de kan generera en egen, stadig inkomst och på så sätt bli självförsörjande och bryta fattigdomsspiralen (Drolet 2010:212). Mikrolån är också ett sätt att ge kvinnor empowerment, för att de skall kunna få en bättre position gentemot män och på längre sikt skapa ett tryggare samhälle med mindre kvinnoförtryck och diskriminering. Till en början skapades mikrolån med tanken att så väl män som kvinnor skulle ta mikrolån, efterhand har man dock märkt att kvinnor tenderar vara mer benägna än män att betala tillbaka sina lån och lägga pengarna på familjen.

Trots dessa satsningar har världens kvinnor en fortsatt svår situation, följande siffror publicerade FN: s befolkningsfond år 2002:

- Kvinnor utgör 70 % (över 700 miljoner) av de 1,3 miljarder människor som lever i absolut fattigdom;
- Två tredjedelar av världens analfabeter är kvinnor;
- Uppskattningsvis 200 miljoner flickor i skolåldern går inte i skolan;
- I hela den industrialiserade världen, tjänar kvinnor mindre än män (Nya Zeeland är närmast jämställdhet, där tjänar kvinnor 81 cent för varje mans dollar).

Utöver detta ses ofantligt många fall av vanvård, våld i hemmet och hedersmord vilket inte når rättsväsendet eftersom det är en accepterad del av livet runt om i världen. Human Development Report från 1995 visar att varor från allmänna livsmedelsutbetalningsprogram oftast inte når flickor i familjen, som därför oftare lider av undernäring än pojkar. Dessutom nekas kvinnor ofta tillgång till finansiella krediter, färre än 10 % av alla tillgängliga banktjänsters krediter över hela världen har tilldelats kvinnor (Shaulis 2007:5).

1.2 Frågeställning och syfte

Jag har valt att genomföra en litteraturstudie på mikrolån i Indien och Bangladesh utifrån ett perspektiv av tillämpad antropologi. Mitt syfte är att kunna presentera en mindre utredning som visar *om* och *varför* Grameen Banks mikrolånsprogram fungerar – det vill säga om mikrolånen ger kvinnorna empowerment och en bättre ekonomi. Jag önskar att uppnå en

förståelse om varför Grameen bank har en policy som gör att det är en övervägande majoritet kvinnor som får mikrolån och vilken påverkan det får då männen utesluts ut processen, samt hur deras andra policys, exempelvis att kvinnorna måste leva efter ”De Sexton Besluten”² egentligen påverkar utvecklingen och kvinnornas situation – rent ekonomiskt och socialt. Dessa frågor vill jag besvara utifrån tre perspektiv: ekonomiskt, socialt och kulturellt.

1.3 Avgränsning

Jag har valt att fokusera på Indien och Bangladesh, till största delen på grund av att det redan finns mer forskning från det området än från andra områden, vilket har gett mig ett större utbud av data att utgå ifrån. Trots det har jag valt att inte ha med en avsnitt berörande ”tidigare forskning” eftersom mikrolån är relativt nytt fenomen.

I båda länderna är Grameen Bank också aktiv sedan länge, vilket har bidragit till att jag valt att fokusera på Grameen Bank som aktör. Eftersom Indien är ett differentierat land med många kulturer och kulturella variationer har jag valt att fokusera på de rurala norra delarna i delstaten Rajasthan i nordvästra Indien, på grundval av att flera av de fältstudierna jag utgått från är gjorda där.

Att jag valt både Indien och Bangladesh kan tyckas udda då de två länderna, trots att de är grannar är väldigt olika. Bangladesh är ett muslimskt land, medan Indien till stor del är hinduistiskt och format av kastsystemet. Men trots de stora olikheterna kan likheter synas, bland annat begränsar båda systemen kvinnors fysiska rörlighet.

1.4 Disposition

Inledningsvis skall jag (punkt 2) förklara tillämpad antropologi samt vad policyanalys är, för att ge läsaren en grund att läsa utifrån, även källorna kommer presenteras här. I kapitel 3 förklarar jag empowerment och begreppets utveckling och betydelse. Denna presentation följs av en förklaring av de indiska och bangladeshiska kvinnornas situation (kapitel 4), samt av en kort bakgrundshistoria av Grameen Bank. Därefter följer en policyanalys av Grameen Bank och deras policy att bara ge mikrolån till kvinnor, i detta kapitel försöker jag även ge förklaring till varför forskningsresultaten på mikrolånens framgång är så varierande; nämligen att man kan utvärdera mikrolån utifrån olika perspektiv och beroende på hur man mäter och hur man definierar empowerment så skiljer sig resultaten sig åt. Här diskuterar jag även,

---

² Förklaring av ”De Sexton Besluten” kommer på sidan 14

utifrån de olika perspektiven, orsakerna till att mikrolån inte fungerar samt den gemensamma nämnaren till varför. Vilket jag menar är männens uteslutning och den kulturella attityden som präglar länderna. I Kapitel 6 återvänder jag till FN:s definition av empowerment och försöker göra en utvärdering av Grameen Bank och deras mikrolånsprogram baserat på de fem punkterna som FN menar att empowerment består av. Detta följs av en sammanfattning av hela uppsatsen.

2 Metod och material

För att studera mikrolån och dess effekter började jag med att skapa mig en överblick genom att samla information om olika sätt att arbeta med mikrolån, olika aktörer och diverse artiklar skriva om ämnet. Sedan läste jag ett antal antropologiska fältstudier och forskning kring mikrolån i Indien och Bangladesh. Utifrån detta material kunde jag klargöra mina frågeställningar och mitt perspektiv.

Min studie av mikrolån är en litteraturstudie utförd med antropologiska frågeställningar och jag valt att ha ett perspektiv av tillämpad antropologi som ger mig möjligheten att ställa konkreta frågor, samt söka konkreta svar. Anledningen till att jag valt att jobba med både tillämpad antropologi och policyanalys är för att det skapar en grund utifrån vilken jag kan ställa konkreta frågor om Grameen Banks policy, för att därefter utvärdera hur policyn fungerar i verkligheten.

2.1 Policyanalys

En policy kan definieras som en handlingsstrategi som klargör *hur* man skall gå tillväga för att nå uppsatta mål som skapats utifrån specifika behov. En policy formuleras ofta som riktlinjer, den berättar hur vi skall bete oss för att kunna uppnå de mål vi vill (van Willigen 2002:162). En policy är en systematisk förklaring av hur människor borde agera för att få samhället eller organisationen att fungera så som policyskaparna föreställer sig att det bör fungera. En policy alltid ideologisk då den i grunden är till för att få människor att agera på det sätt som policyförfattaren anser rätt för att nå den bästa tänkbara situation.

Samtidigt speglas all policy av den sociala och kulturella kontexten inom vilken den skapas, ingenting kommer ur intet, policys skapas av ett behov av att förtydliga de sociala och kulturella förväntningar som finns på de människor som deltar i att uppnå de uppsatta målen

vilket gör att en policy i sig är en kulturell produkt (Ervin 2000:41). Därför anser jag det berättigat att antropologer kan (och bör) ägnar sig åt att studera policyanalys.

Antropologin har många fördelar när det kommer till policyanalys (den holistiska synen, emic-synsättet, kunskap om kulturtolkningar och etnografiskt tillvägagångssätt samt att antropologin är tvärvetenskapligt med ett tydligt samhällsfokus.) Antropologens holistiska synsätt skapar möjlighet att utvärdera om en policy inte uppfyller sitt syfte inom organisationen i fråga. Samtidigt som emic-synsättet ger en bra möjlighet att se om policyn uppfyller målen ur informanternas synvinkel samtidigt som det ger en bra grund för att analysera de underliggande orsakerna till varför en policy formuleras, fungerar eller inte fungerar (Ervin 2000:55).

2.2 Tillämpad antropologi

Tillämpad antropologi är mer konkret och praktiskt inriktat än akademisk antropologi. De som arbetar med tillämpad antropologi fokuserar mer på att besvara klienters frågor, ofta genom konsultuppdrag, för att utvärdera och på bästa sätt kunna planera projekt. Tillämpad antropologi handlar i grund och botten om att utveckla metoder för hur saker skall hanteras, och inte lika mycket om teorier eller om att följa sin egen nyfikenhet genom forskningsfrågor (Ervin 2000:5ff)

Relationen mellan teoretisk och praktisk antropologi har varierat genom historien. Under den brittiska strukturfunktionalistiska perioden, vilken vi associerar med Bronislaw Malinowski, A. R. Radcliffe-Brown och E. E. Evan-Pritchard var förhållandet nära. Genom teoretiska frågor försökte antropologerna förstå släktskap, religion och politik i de brittiska kolonierna för att underlätta kolonistörernas arbete. Senare användes antropologin för att förstå den japanska kulturen under USAs ockupation av Japan. Mellan 1950-1970-talet var teorierna i fokus, och många antropologer fick lära sig att ”goda teorier” var det viktigaste redskap en antropolog hade. Efter det har den teoretiska och den praktiska antropologin utvecklats i stort sett självständigt från varandra. ”Stora teorier” (grand theory) har fått mindre betydelse inom den praktiska antropologin liksom det spelar mindre roll då rekommendationer och handlingsplaner skapas. Teoretisk diskussion finns sällan med i rapporterna som klienterna får då klienterna sällan är intresserad av de stora teorierna, för dem är metoden att hantera ett visst problem oftast viktigare än teorierna runt problemet (Ervin 2000:6f).

Den tillämpade antropologin kombineras ofta med utvecklingsantropologi, där antropologer involverar sig i utvecklingsprocessen genom att planera och utvärdera utvecklingsprojekt. Utvecklingsantropologer arbetar idag med att förstå det lokala samhället där utvecklingsprojektet äger rum. Genom att förstå sociala och kulturella olikheter vill man göra projekten meningsfulla också utifrån en kulturrelativistisk synvinkel där utvecklingsbegreppet annars kan vara svårt att ta till sig för de berörda människorna (Hylland Eriksen 2000:276).

Antropologins styrka är en vidsträckt och djup kunskap, vilket grundar sig i holism, lokalkännedom och en empirisk insikt genom kvalitativ forskning. Antropologi inspirerar också till empati, vilket är en väsentlig kvalitet i jakten på lösningar för människors problem (Ervin 2000:1) Genom att antropologer också är med och implementerar projekten och använder sig av lokalkännedomen för att etablera projekt innebär det oftast att lokalbefolkningen förstår och kan vara mer insatta i projekten. Dessa projekt tenderar att ge en mer hållbar utveckling än de som är lanserade av enbart experter (van Willigen 2002:69).

2.3 Materialpresentation

I denna uppsats har jag använt mig av så väl kvalitativ som statistisk data för att skapa en holistisk bild av situationen runt mikrolån i Indien och Bangladesh. Materialet har jag valt, bland annat, utifrån vilka författare som gett tydligast exempel då jag ämnar ha ett tillämpat perspektiv. Jag har också valt att begränsa området i Indien, från vilket jag tagit fältstudier. Konklusionerna som de olika forskarna i ämnet har gjort kring mikrolån har jag valt att komplementera med statistisk data för att ge en tydligare helhetsbild. Jag valde att göra en avgränsning i metoden då jag analyserar utifrån andras fältstudier och forskningsmaterial framför att göra ett eget fältarbete. Detta på grund av det begränsade tidsperspektivet samt uppsatsens omfattning. Mikrolån är komplext, det berör många aspekter av låntagarnas liv, men trots det, eller snarare på grund av det bedömde jag att det var nödvändigt att göra en avgränsning. Ett eget fältarbete i detta läge hade varit omöjligt.

Huvudsakligen så har statistisk data tagits från *Does Micro-Credit Empower Women? Evidence from Bangladesh* (2003) av Mark M. Pitt, professor i befolkningsstudier och ekonomi på Brown University, R. Shahidur och Jennifer Cartwright vilka båda jobbar för Väldsbanken. Det är en kvantitativ undersökning baserad främst på enkätundersökningar, och till viss del på intervjuer. Artikeln skrevs på uppdrag av Väldsbanken för att samla information om mikrolånens effekter och om den allmänna attityden mot kvinnor och

mikrolån i Bangladesh. Jag har även kompletterat deras statistik med data som jag funnit i andra artiklar, där ibland Jacqueline Keggings Shaulis artikel *Benefits of Discrimination?: A Look at Grameen Bank* (2007). Shaulis som arbetar på institutionen för Social Science and Ethnic Studies, på North Texas University har genom sin litteraturstudie av Grameen Bank gett mig en enkel, klar och skarpsinnig översikt av Grameen Bank och deras policys.

De kvalitativa källorna jag använt är främst Megan Moodies artikel *Enter Microcredit* (2008), vilken är baserad på hennes fältarbete i Rajasthan i Indien under 2006-2007. Artikeln ger en målande bild av situationen och ställer konkreta frågor, liksom konkreta svar vilket har gett ett bra komplement till statistiken. Maria Costanza Torris artikel *Power, Structure, Gender Relations and Community-Based Conservation: The Cawswe Study of the Sariska Region, Rajasthan, India* (2010) baserat på två kortare fältarbeten under 2001 och 2007. Även Fauzia Erfan Ahmends fältarbete i Bangladesh under 2001 vilket presenteras i hennes artikel *Microcredit, Men and Masculinity* (2008) ger bra kvalitativa exempel.

För att studera tillämpad antropologi och ge mig en grund för uppsatsen har jag bland annat använt mig av Alexander Ervin (2000). *Applied Anthropology: Tools and Perspectives for Contemporary Practice*.

3. Empowerment

Det var först under 1970-talet som begreppet ”empowerment” började användas i utvecklingssammanhang. Sedan dess har ordet växt och vi hör det i dagligt tal, både i samband med biståndshjälp, men också då det talas om den enskilde arbetaren på ett vanligt företag här i Europa, kort och gott har ordet blivit ett ”buzz-word”. Under 1970-talet, då man började arbeta med empowerment, diskuterade man om att hjälpa de fattigaste att få den ekonomiska utvecklingen under kontroll, så att de själva skulle ha resurser för utveckling (Cheater 1999:6).

Empowerment har utvecklats i motsats till moderniseringsteorin och arbetar genom en ”bottom-up” approach, men fortfarande så talas det om empowerment som något för högre instanser, (tex IMF, Världsbanken) att *ge* och inte för de maktlösa att *ta*. Verbet empowerment betyder att *ge*/investera legalt eller formellt med makt eller auktoritet. Det verkar som att man får empowerment genom att *ta* en del av ledningsansvaret och beslutsfattande, men det verkar

i dagens definition av ordet, inte medföra någon direkt kontroll över resurser eller möjligheter att med andra på samma nivå i strukturen bedriva kollektiva förhandlingar med centrum (James 1999:14). Ordets innebörd har förändrats, empowerment handlar idag inte i lika stor grad om makt över resurser, utan istället om att det ger en ”röst” genom vilken man kan göra sig och sin vilja hörd. Som att man genom att ha en ”röst” kan påverka sitt liv, försvara sina individuella val och stå upp mot beroendet av andra samt att ha möjligheten att delta i politiken (Cheater 1999:4ff).

Förenta Nationerna definierar idag kvinnlig empowerment genom fem komponenter; kvinnors känsla av egenvärde, deras rätt att kunna välja och att fastställa val, deras rätt att få tillgång till möjligheter och resurser, deras rätt att ha befogenhet att kontrollera sina egen liv, både inom och utanför hemmet, och deras förmåga att påverka inriktningen på social förändring för att skapa en mer rättvis social och ekonomisk ordning, nationellt och internationellt (United Nations).

Tolkningarna av empowerment skiljer sig alltså åt till viss del, men framförallt skiljer sig sättet som forskare anser att empowerment skall skapas. Dessutom, är man idag inte överens om vad som skall mätas, hur det skall mätas eller om det ens kan mätas. Skall man mäta i ekonomiska tal, hur stort inflytande kvinnorna har över de finansiella besluten, eller i hur pass många kvinnor som vågar visa sig vid offentliga demonstrationer? Det kan också mätas i hälsa, barnafödande eller genom det rent sociala, genom att studera om kvinnor vågar stå upp mot sina män, mot de större patriarkala systemen och i antalet kvinnor som utstår våld i hemmet.

Empowerment kan ses från ett nollsumme-perspektiv, får en kvinna makt och en röst, så kan det innebära att en man måste vara tyst vissa delar av tiden för att hon skall tala. Skall kvinnorna ta ett beslut så innebär det att mannen får ett beslut mindre att ta (Cheater 1999:7ff). Detta är ett ganska negativt och väldigt svart-vitt sätt att se på det- Men för att förenkla analysen så utgår vi från att makt är ett nollsummespel, och då fungerar inte kompromisser. Då måste en förlora om en skall vinna. Att verkligheten inte går i svart-vitt, utan i en luddig gråskala gör frågan ytterst komplex och svår, snarare något som passar en doktorand, och inte en blivande kandidat. Många forskare hävdar å andra sidan att man kan dra dessa hårda gränser även i verkligheten. Sigridur Duna Kristmundsdottir menar att man generellt kan säga att empowerment av en grupp, innebär dis-empowerment av en annan. (Kristmundsdottir 1999 citerad i James 1999:17)

4. Bakgrund

4.1 Indien och Bangladesh

“All my life I was told I was no good, that I brought only misery to my parents because I was a woman and my family could not pay my dowry.[...]” (Shaulis 2007:4).

I flera studier utgår man från premissen att kvinnor i Bangladesh uppfostras till att tro sig mindre värda än männen, att få en dotter är en stor börda då hon inte bidrar till familjens inkomst utan istället kostar i så väl mat och uppfostran som i brudpenning när hon skall giftas bort. Detta kan till stor del kopplas till den fundamentalistiska muslimska kontexten inom vilken Bangladesh befinner sig, det vill säga att landet strikt följer sharialagar och mullornas påbud (Shaulis 2007:4). Men även i Indien är det en stor börda att få döttrar, och det krävs minst en son för att väga upp kostnaderna av en dotter, detta framförallt för att det finns en stark tradition av att kvinnans familj måste betala en stort hemgift till mannens familj vid giftemål (Moodie 2008).

Många muslimska mullor och fundamentalister i Bangladesh är emot mikrolån till kvinnor, eftersom de hävdar att detta går emot de kulturella och religiösa sedvänjorna då det hjälper kvinnor att bli självständiga och självförsörjande. Detta har gjort att många kvinnor som deltar i låntagargrupper ofta blir utsatta för så väl fysiska som mentala övergrepp då de hotas med att om de deltar i låntagargruppen så kommer de förnekas en muslimsk begravning. Utöver detta så har många av Grameen banks bankkontor blivit nedbrända (Shaulis 2007:9). I Bangladesh är kvinnors fysiska rörlighet ofta begränsad, många är strikt förbjudna att lämna hemmet utan en manlig släkting i sällskap. Säkerhetsaspekten gör det svårt för kvinnor att lämna hemmet, då de ofta blir utsatta för våld när de reser ensamma. I undersökningen av Pitt, Khandker och Cartwright rapporterade 83 % av männen att deras fruar aldrig lämnar hemmet utan lämpligt sällskap vilket kan innebära en son, en granne eller en manlig släkting, inte ens för att gå kortare sträckor så som till banken, marknaden eller liknande.

Traditionellt har kvinnorna i Bangladesh sällan kontakt med arbetsmarknaden och saknar ofta egna inkomstbringande arbeten, detta på grund av så väl tradition som av kvinnans begränsade rörlighet (Pitt, Khandker, Cartwright 2003:10).

Även i Indien är många kvinnors fysiska rörlighet begränsad, mycket beror på vilket kast man tillhör, det kan avgöra vart man får gå och vad man får arbeta med och vem man får tala till.

Även om kastsystemet officiellt är avskaffat i Indien lever det kvar, och i rurala områden syns det tydligt (Hylland Eriksen 2000:154ff). De av högre kast, kvinnor som män har mest makt, mest att säga till om och de ur de lägre kasten respekterar oftast detta. Megan Moodie fick under sitt fältarbete i Indien se detta tydligt; hennes artikel ”Enter microcredit” (2008) kom till stor del att handla om en kvinna vid namn Gangori, som är av högre kast och som är ansvarig i den lånegruppen. Det visar sig att hon stjälar ur potten och tar lån i andra kvinnors namn för att själv spendera pengarna. Men eftersom hon är den av högst kast vågar ingen ifrågasätta henne. En utbredd tro på häxor, häxkraft och det onda ögat gör att en del av kvinnorna tror att hon kommer få igen senare, bara någon vågar sätta det onda ögat på henne, medan andra tror att hon är häxa och inte vågar säga något på grund av det.

I Rajasthan i Indien, där Moodie gjorde sitt fältarbete är gästvänlighet och solidaritet något mycket viktigt, du måste dela med dig till de som vill ha eller behöver något. Men du måste bara dela med dig av det som andra vet att du har, så de flesta husen är helt tomma, förutom på bord och stolar, religiösa symboler, samt en koffert där sängkläder och liknande förvaras. Egna ting, mat, kokkärl och allt annat av värde göms runt om i huset för att ingen skall se det. Kvinnorna lever också väldigt separat, även om de träffas och skvallrar så utför de sällan sina sysslor tillsammans, om de mot förmodan skulle göra det så sköter man sina egna sysslor helt själv, men man kan skvallra under tiden. Detta skapar givetvis mycket rykten bland kvinnorna och det försvårar för låntagargrupperna, eftersom det är så främmande att se hur mycket pengar en familj har och vart pengarna går. Att tvingas redovisa hur mycket pengar man har och hur de spenderas skapar en otrygghet för många kvinnor som känner sig tvingade till att bjuda och hjälpa andra trots att de själva har behov av pengarna gör att mycket mörkas i redovisningen. Men de olika anklagelserna som hela tiden florerar försvårar ytterligare, ofta går rykten om att en kvinna som ser så fattig ut egentligen ”har en koffert full av saris” gömda någonstans i huset och hon förtjänar då inte pengar ur potten eller andra förmåner (Moodie 2008).

4.2 Grameen Bank

Grameen Bank grundades officiellt i Bangladesh år 1983 av professor Mohammad Yunus. Det blev den första bank att erbjuda vad Yunus kallar "mikrokrediter", vilket innebär att ge små lån (vanligtvis under \$ 100) till fattiga och fattigdomsdrabbade människor för att förverkliga en entreprenörs strävan efter att bli självförsörjande.

När Grameen Bank startar upp på en ny plats, eller tar in nya låntagare så inrättas först ett bankkontor med en kontorchef och ett antal anställda, dessa bankkontor täcker en yta av 15-22 byar i närområdet. De anställda inleder med att åka runt i byarna och bekanta sig med invånarna och den lokala miljön, samtidigt förklarar de för de potentiella kunderna om syftet och hur det fungerar; grupper om fem bildas, där i första skedet endast två kan få lån. Gruppen observeras i en månad för att se om de uppfyller reglerna, efter en månads tid får personerna som fick lån börja betala tillbaka. Hela summan plus ränta skall betalas tillbaka under de kommande sex veckorna, när denna skuld är betald kan nästa person i gruppen bli berättigad ett lån. På grund av dessa regler är grupstrycket starkt på medlemmarna att betala tillbaka sina lån, i praktiken fungerar alltså gruppen som en säkerhet för lånet (Grameen Bank 2011).

När en kvinna tar mikrolån inkorporeras hon i andra organisationer som på ett eller annat sätt skall hjälpa henne i sin strävan. Detta är allt från de mindre låntagargrupperna till större feministiska organisationer, politiska rörelser eller utbildningsprogram. Program som ofta styrs av diverse NGOs eller andra större aktörer som tagit ställning och som vill hjälpa kvinnor som tar mikrolån. Dessa organisationer är en mycket viktig del i mikrolånens framgång, de ger inte bara kvinnorna en bättre förutsättning för att lyckas med sin affärsrörelse, de ger också kvinnorna en plattform inom vilken de kan ta upp frågor de annars inte vågar diskutera, exempelvis de patriarkala systemen, religionen eller kastsystemet. Att inkorporera låntagare i andra organisationer är inte unikt för Grameen Bank, utan det ingår i stort sett alla mikrobanks, men eftersom Grameen Bank är en stor aktör så har de också en större ingång till många av dessa organisationer (Pitt, Khandker, Cartwright 2003:4).

Alla kvinnor kan inte få dessa mikrolån, det finns strikta behörighetskrav som baseras på flera faktorer, bland annat skall låntagaren delta i en liten låntagargrupp på 4-6 personer, återbetala lån på marknadsmässiga villkor och leva efter bankens ledord: disciplin, enighet, mod och hårt arbete. Dessutom måste kvinnorna och deras familjer leva upp till "De Sexton beslut" som banken antagit ("The Sixteen Decisions"). Denna policy är Grameen Bank väldigt strikta med och det kräver konstant mycket av såväl kvinnan som av hennes familj att följa dessa, men trots det är det många som vill delta och som lever efter dessa beslut;

1. Bankens fyra principer – disciplin, enighet, mod och hårt arbete – skall vi följa och leva upp till i alla aspekter i vårt liv.

2. Väststånd skall vi ge våra familjer
3. Vi ska inte leva i fallfärdiga hus. Vi ska reparera våra hus och jobba för att kunna bygga nya hus så snart som möjligt.
4. Vi ska odla grönsaker året runt. Vi ska äta av dem och sälja överskottet.
5. Under odlingsäsongen, ska vi plantera så många plantor som möjligt.
6. Vi ska hålla våra familjer små. Vi ska minska våra utgifter. Vi ska ta hand om vår hälsa.
7. Vi skall utbilda våra barn och försäkra oss om att vi kan tjäna tillräckligt mycket pengar för att betala för deras utbildning.
8. Vi skall alltid hålla våra barn och vår miljö ren
9. Vi skall bygga och använda latriner
10. Vi ska dricka vatten från rörbrunnar. Om det inte är tillgängligt, ska vi koka vattnet eller använda alun till att rena det.
11. Vi får inte ta emot någon hemgift vid vår sons bröllop. Vi skall inte heller ge någon hemgift vid vår dotters bröllop. Vi ska hålla oss fria från förbannelsen av hemgiften. Vi ska inte utöva barnäktenskap.
12. Vi ska inte orsaka orättvisa mot någon, inte heller skall vi tillåta någon att göra det
13. För högre inkomster ska vi göra gemensamt större investeringar.
14. Vi ska alltid vara redo att hjälpa varandra. Om någon är i svårigheter, ska vi hjälpa honom/henne.
15. Om det kommer till kännedom att något disciplinbrott begåtts i en grupp eller i ett center, ska vi alla gå dit och hjälpa till att återställa disciplinen.
16. Vi ska införa fysisk träning i alla våra center. Vi ska delta i alla sociala aktiviteter kollektivt.

(Shaulis 2007: bilaga1 [egen översättning])

Nästan 20 år efter starten har Grameen Bank nästan 2,5 miljoner låntagare över hela världen. De finns i de flesta samhällen som räknas som behövande, från vissa områden i USA och Norge till delar av Afrika och större delen av Asien. En av bankens stora framgångar är att 90 % av låntagarna är kvinnor, och de har konsekvent upprätthållit en återbetalning på 95 % eller högre. Otaliga mikrolånsprogram baserade på Grameens modell har utvecklats runt om i världen (Shaulis 2007:3ff). Även statliga och icke-statliga organisationer har de senaste åren infört kreditprogram som riktar sig till fattiga i låginkomstländer.

Många av dessa program riktar sig särskilt till kvinnor och bygger på uppfattningen att kvinnor har svårare än män att få lån och kredit, har begränsad tillgång till lönearbete på arbetsmarknaden och har en orättvis andel av makten i hushållens beslutsfattande, samt att kvinnor är mer benägna än män att använda pengarna för familjens välmående. Det har även visats på att kvinnor är mer benägna att betala tillbaka sina lån (Pitt, Khandker, Cartwright 2003:4ff). Anledningen till detta, förklaras med att de strukturella skillnaderna i mellan män och kvinnor i Indien och Bangladesh gör att männen agerar i det offentliga rummet och sätter sin interna hierarki genom samhällspositioner som kast, religiöst inflytande och prestigevaror. I motsats till männen är kvinnornas område det privata, där familjens välmående ofta står i centrum. Det antas på dessa premisser att kvinnor därför är mer benägna att lägga sina pengar på familjen, medan mannen köper lyxvaror eller alkohol. (Shaulis 2007:8).

5. Grameen banks policy- analys

Grameen banks policy utesluter männen ur processen, det är bara kvinnor som får ta lån, gå till de organiserade mötena och i teorin skall det vara kvinnorna som tar besluten om hur pengarna skall användas. Men många forskare att det i praktiken inte fungerar att utesluta männen ur mikrolånssystemet eftersom männen har stor inverkan och kontroll över kvinnornas liv. I undersökningen av Goetz och Sengupta som presenteras i artikeln av Pitt, Khandker, Cartwright (2003:3f) presenteras en avgjort negativ bild av effekten av kredit på kvinnors empowerment, just eftersom männen har stor inverkan och kontroll över kvinnans liv. De menar att mindre än 18 %, vissa siffror tyder på att det är så få som 5 % av kvinnorna har "full kontroll" över de lån som de tog från kredit-program, medan 39 % av respondenterna bedömdes ha mycket liten kontroll eller ingen kontroll alls över sina lån. Kvinnorna som ansöker om lån får ofta lämna över det direkt till sina män. När männen sedan spenderat pengarna, blir kvinnorna återbetalningsskyldiga och kan tvingas sälja av sina ägodelar och boskap eller ta lån från andra släktingar eller kriminella för att betala tillbaka lånen. Det sätter kvinnan i ett mer utsatt läge än vad hon var ifrån början. Flera kvinnor har också enligt rapporter blivit utsatta för misshandel eller andra övergrepp då de inte kunnat betala tillbaka de lån som de tvingats ta, för att betala tillbaka lånet till banken (Moodie 2008). Dessutom menar Goetz och Sengupta att kvinnors kreditdeltagande förvärrar graden av våld de utsätts för i hemmet, eftersom de genom att ta lån utmanar mannens auktoritet (Pitt, Khandker, Cartwright 2003:3f).

Det pekar tydligt mot att Grameen banks policy att utesluta männen inte fungerar, men många forskare menar att mikrolån överhuvudtaget inte fungerar ur ett rent ekonomiskt perspektiv. Trots att det bara är kvinnor som får ta lån så är det ofta männen som spenderar pengarna. Samtidigt visar andra studier på att effekterna av Grameen Bank mikrolånsprogram positivt förändrar kvinnors ställning (även i jämförelse med liknade program). Detta förklaras genom ”De Sexton Beslut” som banken infört, denna policy är som nämnt stenhård, men den ger stora resultat: deltagarna i Grameen Bank har generellt högre boende kvalité vilket kan härledas direkt till beslut nummer 3. De har också bättre näringsintag både kvantitativt och kvalitativt vilket är resultat av beslut nummer 4 och 5. Dessutom använder Grameen Banks låntagare i Bangladesh preventivmedel i högre grad än låntagare i andra banker (beslut nummer 6 i kombination med bankens utbildning om preventivmedel). Kvinnorna har mindre sjukdomar samt färre sjukdomsfall i familjen vilket är ett direkt resultat av beslut nummer 8, 9, 10. Att de generellt har större ekonomiskt inflytande och större egenmakt förklaras bland annat genom beslut nummer 14, 15, 16- dessa beslut trycker på att kvinnorna måste hålla ihop, för annars kan de förlora något mer än sitt systerskap, de kan förlora sina pengar och om inte en i gruppen betala tillbaka sitt lån så får ingen annan heller ett lån. Det är också förklaringen till den höga återbetalningen. (Shaulis 2007).

Mikrolånen kan alltså ge den önskade effekten: kvinnan blir ”empowered”. Hon får en egen inkomst, och respekt av så väl sin man som av samhället. Från sitt fältarbete i Bangladesh rapporterar Fauzia Erfan Ahmed (2008:142f) att hon mött kvinnor som dessutom dragit det ännu längre; de har tagit kontrollen. De är utan tvekan familjens överhuvud, medan deras män endast är ”symboliska familjeöverhuvuden” som lever på kvinnas lön och som fullt ut ser kvinnan som ledare. Kvinnorna börjar också delta aktivt i politiken, de röstar, ställer själva upp i val och så vidare vilket kan leda till ett paradigmskifte inom politiken (Pitt, Khandker, Cartwright 2003:30).

Dessa fall, där kvinnan faktiskt lyckas, blir ”empowered”, får en egen inkomst och respekt från männen verkar vara ytterst få. Vilket kanske kan härleda det till det faktum att endast 5 % av kvinnorna anser sig ha full kontroll över sitt lån [?] Men det kanske också kan härledas till männens allmänna stöd för kvinnornas arbete. Under Ahmeds fältarbete berättade många kvinnor i låntagargrupper om att de inte kan nå sin fulla potential och hjälpa sina familjer klättra ur fattigdom om deras manliga släktingar inte stödjer dem. Den vardag en fattig kvinna lever i styrs på många sätt av släkten och byalagen, de menar att det är ofrånkomligt att

manliga släktingar och byäldsten styr och därför måste de ändra sin attityd och sina åsikter innan kvinnorna själva kan lyckas (Ahmed 2008:123f).

Andra omständigheter som kan förklara varför resultatet är så varierande är de olika organisationerna som kvinnorna inkorporeras i, och som många lyfter som den huvudsakliga källan till empowerment. Organisationerna ger kvinnorna en plattform att agera utifrån, en möjlighet att tala fritt om de patriarkala systemen, religionen och dessutom bidra till att hjälpa döttrarna till de deltagande kvinnorna (Pitt, Khandker, Cartwright 2003: 4). Eftersom det i så väl Indien som i Bangladesh är en stor börda att få döttrar, får de kvinnor som har oturen att få många döttrar ofta mycket sympati, och blir därför hjälpta av de kvinnor som deltar i låntagargrupperna genom att de ordnar arbete eller kontakt med någon av organisationerna som de samarbetar med så att den kvinnan får det lättare, samt för att ge dottern chansen till ett bättre liv (Moodie 2008).

Utöver det ser man en tendens till att kvinnor som deltar i låntagargrupper sprider det hon lär sig. Man kan se bevis på att detta inte bara gynnar henne, utan även andra kvinnor utanför låntagargrupperna eftersom dessa kvinnor får chansen att se hur mikrolån fungerar. Det kan också komma att gynna samhället i stort, både för att den allmänna inkomsten ökar samt för att kvinnorna börjar delta i politiken (Pitt, Khandker, Cartwright 2003:30).

Men situationen för många kvinnor i Indien och Bangladesh är inte lätt, de kämpar sig fram motströms och de strukturella maktrelationerna försvårar situationen. Kvinnorna är fast i en ond cirkel, som de måste bryta - kvinnor tjänar mindre än män, därför är det svårare för dem att upprätthålla ekonomiskt oberoende vilket i sin tur begränsar det sociala rummet i vilket kvinnor kan agera för att förändra sin situation (Kristmundsdottir 1999:49).

Representanter från bland annat Grameen Bank uppmanar med jämna mellanrum dessa kvinnor att stå upp mot sina män och mot de patriarkala strukturerna men resultatet blir oftast att kvinnorna blir misshandlade. Det Ahmed menar på, är att representanterna från Grameen Bank inte alltid förstår situationen i vilken kvinnorna befinner sig i – i Bangladesh är det riskfyllt för en kvinna att konfrontera sin man, då det är vanligt och allmänt accepterat att män får slå sina fruar (Ahmed 2008:133ff).

Men samtidigt så ser vi nästan varje dag på nyheterna att det händer saker, framförallt i Indien – det kokar i de indiska kvinnorna! De strukturella maktrelationerna, lagarna och den allmänna attityden gentemot kvinnor utmanas genom protester, demonstrationer och

organisationer (Sveriges Radio:2013). Detta är kanske inte direkt kopplat till mikrolånen, det pågår mest i städerna och denna uppsats har fokus på de rurala områdena. Men, Indiens kvinnor har vaknat – och som nämnt så skickar många av låntagarna sina döttrar till organisationer kopplade till låntagargrupperna. Dessa organisationer som är aktiva i många städer – tar in döttrarna och förhoppningen är att de ska se, lära sig och förstå varför systemen ser ut som de gör, och hur de kan förändras. När de sedan tar kunskapen med hem till sina byar, kan de förbättra situationen för kvinnorna i grunden. Och trots att situationen inte ser likadan ut i Bangladesh - de kvinnliga upproren om man så vill, har inte kommit dit och de kanske inte kommer överhuvudtaget. Eventuellt för att de till stor del förhindras av det muslimska fundamentalistiska styret, så kan man hoppas och tro att kvinnorna där någon gång kommer att se sina rättigheter och våga stå upp för dem.

5.1 Det sociala perspektivet

Megan Moodie (2008) är en av de forskare som menar att det är helt och hållet de sociala delarna och de olika organisationerna som skapar empowerment och förbättrar kvinnornas positioner. Hon menar att en förbättras ekonomi inte alls ger ”automatisk empowerment”. Moodie menar att man kan lyfta fram åtminstone tre viktiga aspekter med mikrolån som inte har med det ekonomiska att göra; 1) det är ett sätt att komma ut ur hemmet, 2) en plattform där kvinnorna kan träffas för att diskutera döttrarnas framtid etc. 3) kvinnorna involveras genom låntagargrupperna ofta i andra organisationer. Att vara med i en låntagargrupp ger alltså fördelar som inte är ekonomiska, det ligger en slags prestige eller magi i att kunna säga att man är med i en sådan grupp. Moodie menar att kvinnorna får en "särskild kraft" eftersom de bidrar till det globala, och deltar internationellt.

Att utvärdera mikrolån ur ett ekonomiskt perspektiv och lägga fokus på det ekonomiska när man utvärderar empowerment är vanligt men allt för enkelt enligt Moodie. Hon menar att man måste börja utvärdera mikrolån ur ett socialt perspektiv och bli mer medveten om hur många olika typer av empowerment det finns; kvinnorna som blir invalda i låntagargrupperna får en viss respekt gentemot andra kvinnor och i dessa slutna grupper kan de våga diskutera saker som religion, kast och männens förtryck. I det, menar Moodie, ligger deras empowerment. Även om kvinnorna inte vågar lyfta frågan offentligt, måste man fortfarande se att det är ett framsteg att de faktiskt vågar diskutera dessa saker överhuvudtaget (Moodie 2008)

5.2 Det ekonomiska perspektivet

Som alltid vid ekonomiska investeringar finns orosmoment, exempelvis kan det lätt göras en missbedömning av behovet av varor eller svårigheten att distribuera/transportera varorna.

Forskare med en mer ekonomisk inriktning hävdar att ”mikrolån” bara är ett annat ord för skuld och betonar att marknadsföringsvillkoren måste vara de rätta för att mikrolånsprogram skall vara effektiva och minska fattigdomen (Shaulis 2007:9).

Detta förnekas inte av dem som hävdar att ekonomin är det mest centrala i empowerment, men de menar att när de marknadsmässiga villkoren stämmer så är det ekonomin som ger empowerment. Detta hävdas bland annat av Ainon Mizan, en stor kritiker till Megan Moodie. Mizan, menar att det är det ekonomiska som ger empowerment, då högre inkomst innebär mer att säga till om. Vilket i sin tur ger effekt i hälsa, antal barn, och att HHDM (household decision making) score ökar (Pitt, Khandker, Cartwright 2003:6). Att mängden kvinnor inom politiken ökar, att fler kvinnor syns offentligt vid demonstrationer och likande härleds till att när kvinnorna får en inkomst så får de en egen röst. Men Moodie menar är att det inte kommer från den ekonomiska delen av mikrolånen utan att det kommer från de feministiska rörelser som drev fram mikrolånsrörelserna på 1970-talet och de organisationer som fortfarande är aktiva idag och jobbar tillsammans med låntagargrupperna för att hjälpa dem och stärka dem (Moodie 2008). Men att samhällets ekonomi är knutet till det sociala och kulturella går inte att förneka, exempelvis så får införandet av ett nytt ekonomiskt system eller en förändring av resursflöden därför alltid djupgående konsekvenser. I Indien kan man se att när kvinnors ekonomiska oberoende ökar, minskar mängden arrangerade äktenskap. Detta eftersom man nu inte är beroende av familjens reciprocitet. Även mängden skilsmässor ökar när antalet ekonomiskt oberoende kvinnor ökar, då hon inte längre är beroende av, och måste stanna hos mannen (Hylland Eriksen 2000:200f).

Tidigare forskning på mikrolån har också visat på ett paradigmskifte i politiken då kvinnor plötsligt börjar delta mer aktivt. Det förklaras genom att när en kvinna får en egen inkomst kan det leda till att hennes självförtroende och potentiella makt ökar. Det är ytterligare en av anledningarna till att muslimska mullor i Bangladesh motsätter sig mikrolån till kvinnor (Pitt, Khandker, Cartwright 2003:30). Grameen Bank utgår ifrån att detta fenomen stämmer och skriver själva att de arbetar för att öka fattiga kvinnors status inom familjen genom att ge dem ägarskap över tillgångar (Grameen Bank 2011). Detta stärks av det faktum att när män tar mikrolån och deras ekonomiska status ökar litet så syns ingen effekt på kvinnors empowerment, eller på någon större förändring i samhället. Istället tenderar det ha negativ

effekt på kvinnors liv, den fysiska rörligheten minskar, kvinnan får mindre tillgång till de ekonomiska resurserna och besluten (Pitt, Khandker, Cartwright 2003:30).

5.3 Kulturella attityder

Undersökningen av Goetz och Sengupta omfattade flera frågor gällande männens och kvinnornas åsikter och attityder om kön i samhället. Mer än två tredjedelar av männen (68 %) svarade att de tror att deras fruar är mindre intelligenta än de själva. 79 % svarade att de inte anser att deras fruar kan fatta beslut som rör köp eller försäljning av hushållens större tillgångar. En överväldigande majoritet av kvinnorna (94 %) uppgav att de tror att deras män är överlägsna dem "i kvaliteter och utbildning." Som svar på "varför?", förklarade 59 % av dessa kvinnor att det är mannen uppgift att tjäna pengar och att detta gör honom överlägsen, 34 % av kvinnorna uppgav också att en kvinnas lott i livet är att vara underlägsen mannen. När männen tillfrågades vilken typ av påverkan kvinnors egenmakt skulle ha (eller hade) på samhället, var reaktionerna relativt jämnt fördelade mellan positiva och negativa. Ungefär hälften (47 %) svarade positivt genom att hävda att den primära effekten av kvinnors egenmakt antingen skulle vara att skapa ett bättre samhälle eller att det skulle vara ekonomiskt bättre för familjen. De övriga 53 % ansåg att effekten skulle vara negativ, de menade att kvinnors egenmakt skulle orsaka kaos i samhället, skapa problem med barnuppfostran och rubba harmonin inom hushållet (Goetz och Sengupta 1996 citerat i Pitt, Khandker, Cartwright 2003:12).

6. Empowerment som resultat?

Som tidigare nämnts (sidan 10) så definierar Förenta Nationerna kvinnlig empowerment utifrån fem komponenter, om vi sätter dessa komponenter i relation till de fakta som presenteras kan man tydligt se att potentialen finns för att mikrolån skall fungera:

- 1.) Kvinnors känsla av egenvärde: detta är resultat av den rådande kulturella attityden, i de olika fältstudierna och undersökningarna kan vi se att kvinnors känsla av egenvärde mycket väl kan stärkas, exempelvis vågar många kvinnor stå upp mot sina män och mot partiarket för att hävda sig och sina rättigheter. Även om detta inte alltid slutar lyckat, om man tittar utifrån Megan Moodies (2008) perspektiv så är det faktum att de vågar (inte utgången) som tyder på empowerment.
- 2.) Rätt att välja och fastställa val: i en analys måste man givetvis ta hänsyn till vilken typ av val och inom vilket sammanhang. Är det val inom hemmet så finns bevis, som det från Ahmeds (2008) fältarbete som tyder på att kvinnor (om än sällan) kan ta över som

familjens överhuvud och bestämma fullkomligt över hemmet. Ser vi det ur ett ekonomiskt perspektiv så kan vi utifrån Shaulis (2007) siffror se att deltagare i Grameen Bank mikrolånsprogram generellt har högre ekonomiskt inflytande. De använder generellt också preventivmedel i högre grad vilket tyder på större rätt att välja och fastställa val som rör familjen. Att kvinnor dessutom börjar delta mer aktivt inom politiken är också en tydlig referens till att deras rätt att välja och fastställa val ökar. (Självklart kan denna ökning bero på en mängd andra faktorer, helt eller delvis.)

- 3.) Rätt att få tillgång till möjligheter och resurser: oavsett om det i detta fall handlar om utbildning eller rent ekonomiska resurser så kan mikrolån öka möjligheterna och chanserna att få del av dessa. Att mikrolån till stor del (helt och hållet enligt vissa) är skapade för att öka kvinnors ekonomiska resurser är givet. Men de organisationer som kvinnorna inkorporeras i ger också utbildning, och det ger dessutom döttrarna till de deltagande kvinnorna möjligheter eftersom många kvinnor kan skicka sina döttrar till utbildning eller till jobb genom organisationerna.
- 4.) Rätt att ha befogenhet att kontrollera sina liv, både inom och utanför hemmet: rätten att kontrollera sina liv kan jämföras med punkt 2. (aktivt politiskt deltagande, preventivmedel o.s.v.)
- 5.) Förmåga att påverka inriktningen på social förändring för att skapa en mer rättvis social och ekonomisk ordning, nationellt och internationellt: kvinnor vågar i större utstäckning stå upp mot sina män och i politiken.

Helt enkelt så finns potentialen och vissa lyckade fall, Grameen Banks policy om ”De 16 Besluten” verkar därför väldigt lyckad. Men för alla kvinnor som lyckas finns fler som misslyckat, även om banken har hög återbetalningskvot så är det sällan pengarna som används till återbetalning kommer från lyckade ekonomiska projekt. Utgången verkar vara till stor del individuell men det jag menat på är att männen har stor del i huruvida kvinnorna lyckas eller inte. Det är männen som tar pengarna och sätter kvinnor i skuld, samt att deras inställning till kvinnors värde anser jag också avgörande eftersom det påverkar hur de bemöter de kvinnor som vill och vågar stå upp för kvinnors värde. Som presenterat i undersökningen av Goetz och Sengupta så finns en rådande tro att kvinnor är mindre värda, naturligt underlägsna och att kvinnor är inkapabla att fatta beslut om tillgångar, oavsett om anledningen till att de anses underlägsna är brist på erfarenhet eller utbildning. Denna uppfattning förs vidare i barnuppfostran och genom religiösa samfund. Genom islam och genom kastsystemet fördöms också kvinnligt entreprenörskap och de förhindrar deras möjlighet att röra sig fritt. Att kunna

röra sig fritt, handla, sälja och arbeta hade dessutom kunnat underlätta betydligt för kvinnor som vill investera sitt lån i en mindre butik, marknadsstånd eller liknande (Goez och Sengupta 1996 citerat i Pitt, Khandker, Cartwright 2003:19).

Även om fallens utgång också beror på investeringens framgång och på hur pass modig kvinnan är när det kommer till att stå upp för sina rättigheter. Framgången kan också påverkas av andra kvinnor. De organisationer och grupper som kvinnorna inkorporeras har bland annat till uppgift att ändra sättet kvinnorna tänker, de visar möjligheter till ett annat liv. De uppmuntrar kvinnor att bryta normen och utmana männens välde. Men de når inte alltid fram till alla kvinnor i eller utanför gruppen. Som Moodie beskriver det finns det en stor misstro och en ovilja att öppet presentera sina resurser i sin låntagargrupp då det kan skapa krav att dela med sig. Men den oviljan skapar också en misstänksamhet vilket gör att vissa utesluts ur gemenskapen eftersom det antas att hon döljer vissa resurser.

Detta borde innebära att det som gör att mikrolån inte fungerar till stor del ligger i den kulturella attityden – det sociala (organisationerna som ger kvinnorna stöd och en plattform) verkar fungera bra även om också dem möter motstånd från samhället. Även det ekonomiska kan fungera, om de marknadsekonomiska förhållandena är rätt. Men attityden i det övriga samhället: att kvinnor bör och är undergivna verkar vara det som oftast sätter käppar i hjulen (det kan också antas vara en anledning till varför männen anser sig ha rätt att ta kvinnornas pengar). Kvinnor hålls kvar i den privata sfären av religion och seder. Tekniskt sett kan man anta att om männen inte tagit kvinnornas pengar så hade andelen med full kontroll över sina lån ökat, färre hade alltså hamnat i skulder och mängden lyckade lån (ur ett ekonomiskt perspektiv) hade ökat. Om kvinnorna haft full kontroll på sina lån och samma rättigheter som männen, skulle en friare marknad skapats och de marknadsekonomiska aspekterna hade påverkat istället för de kulturella aspekterna som nu styr i stor grad.

Som i många samhällsvetenskapliga frågor finns idag inget enkelt svar om, hur eller varför mikrolån fungerar, hur det skall mätas, om de kan mätas eller vad som skapar empowerment, men i denna fråga efterlyser jag mer forskning och klarare definitioner! NGOs och statliga organisationer som arbetar med eller överväger att starta upp liknande organisationer bör skapa klarare definitioner eller skalor på vilka empowerment kan mätas samt göra större utvärderingar. Speciellt mer forskning ur ett antropologiskt, holistiskt perspektiv som berör så

väl det ekonomiska, sociala, kulturella och strukturella förändringarna som sker i individens, familjens och samhällets varande.

7. Sammanfattning

I denna uppsats har jag försökt att använda mig av tillämpad antropologi genom att ställa konkreta frågor om hur livet förändras rent ekonomiskt och socialt för de indiska och bangladeshiska kvinnorna som tar mikrolån (små lån, ofta under 100 dollar).

Grameen Bank var den första banken att arbeta med mikrolån till kvinnor, de som många andra utgår ifrån antagandet att kvinnor är mer benägna att spendera pengar på familjen. Men det jag menar är att genom att utesluta männen så underminerar man processen eftersom männen snarare ser kvinnorna som konkurrenter än som hjälp at bryta fattigdomsspiralen.

Megan Moodie är en av de forskare som menar att det är de sociala aspekterna av mikrolånen som ger kvinnan empowerment och en röst samt modet att ifrågasätta. De organisationer som kvinnan inkorporeras i, ger inte bara ett stöd till kvinnorna rent socialt, utan hjälper också många döttrar.

Andra forskare anser på att det är den egna inkomsten som stärker kvinnans självförtroende och potentiella makt. De menar att det är på grund av att fler kvinnor idag har en egen inkomst som vi ser fler aktiva kvinnor inom politiken, då förändringar i de ekonomiska flödena på djupet förändrar det kulturella och sociala i ett samhälle.

Det är uppenbart att det krävs otroligt mycket av kvinnorna för att få lån och lyckas i sin strävan, dessutom finns omständigheter som försvårar; muslimska mullor som motarbetar mikrolånen och en begränsad fysisk rörlighet på grund av religion och kast. Men trots det verkar många fortfarande vara villiga att ta mikrolån, då möjligheten till förändring är för många värt allt hårt arbete.

Det finns ett ekonomisk, ett social och ett attitydsbunden (kulturellt) sätt att bedöma och utvärdera risker och fördelar med mikrolånsprogram. Inom varje område finns delar inom vilka kvinnorna kan lyckas och misslyckas. Mikrolån är alltså extremt komplext och egentligen kan vi inte säga varför mikrolån fungerar eller inte fungerar och vad som egentligen fungerar i sammanhanget. Själva definitionen av empowerment skiljer sig också åt till viss del, men framförallt skiljer sig sättet som forskare anser att empowerment skall

skapas. Dessutom, är man idag inte överens om vad som skall mätas, hur det skall mätas eller om det ens kan mätas. Skall man mäta i ekonomiska tal, hur stort inflytande kvinnorna har över de finansiella besluten, eller i hur pass många kvinnor som vågar visa sig vid offentliga demonstrationer? Det kan också mätas i hälsa, barnafödande eller genom det rent sociala, genom att studera om kvinnor vågar stå upp mot sina män, mot de större patriarkala systemen och i antalet kvinnor som utstår våld i hemmet.

Det finns många forskare som är kritiska till hela mikrolånsidéen, vilket är förståeligt med tanke på hur få kvinnor det är som verkligen når alla mål. Mikrolånen blir ofta en skuldfälla, speciellt i de fall där männen inte stödjer kvinnan utan istället motarbetar henne eller tar pengarna för egen del. Många av kvinnorna hamnar i en sämre ekonomisk och social situation än de var innan de tog lånet, eftersom de i vissa fall tvingas sälja sin boskap eller låna av andra som lätt utsätter kvinnorna för våld. Samtidigt finns de som lyckas. Rent tekniskt så har mikrolån en stor potential, vi kan se lyckade fall utifrån alla perspektiv, inklusive genom FN:s definition av empowerment. Men vi ser också att väldigt många kvinnor inte lyckas helt, även om andra ser ut att lyckas inom något område – vissa kvinnor får helt eller delvis får makt över beslut och ekonomiska frågor inom familjen. Det finns också de som i låntagargrupperna, eller offentligt vågar ifrågasätta de patriarkala strukturerna, det religiösa förtrycket eller kastsystemets orättvisor.

Som antropologer kan vi utifrån våra egna västerländska värderingar inte påtvinga förändring, i antropologin ingår en respekt för människor och kultur. Men som del i mänskligheten och utvecklingsantropologin har vi möjligheter som bör tas till vara: vi bör uppmuntra och tillåta de kvinnor som *vill* ut i den offentliga sfären. Vi bör ge dem möjlighet att själva äga sina resurser och kontrollera sina egna liv genom att till exempel välja preventivmedel, kunna välja bort giftemål. Vi bör också genom organisationer som Grameen bank stötta de som vill välja en annan väg än den som är kulturellt normgivande. Och framförallt *måste* vi jobba för att få kvinnor att förstå sitt eget värde, som enskild människa och gentemot männen. Oavsett kulturell kontext, normer och samhällsvärderingar så tror jag på policyn alla är lika värda. Därför vill jag själv välja en annan väg än den där antropologen bara är ”en fluga på väggen”, vi har en unik möjlighet att genom vår holistiska syn och respekt kunna presentera olika livsmöjligheter utan att på något sätt påtvinga dessa.

8. Litteraturförteckning

Ahmed, Fauzia Erfan. (2008) *Microcredit, Men, and Masculinity*. NWSA Journal, Summer2008, Vol. 20 Issue 2

Cheater, A. (Ed.).(1999). *The Anthropology of Power: Empowerment and Disempowerment in Changing Structures*. London: Routledge

Drolet, Julie. (2010) *Feminist Perspectives in Development: Implications for Women and Microcredit*, Journal of Women & Social Work, Aug2010, Vol. 25 Issue 3.

Ervin, A. (2000). *Applied Anthropology: Tools and Perspectives for Contemporary Practice*. Needham Heights: Allyn & Bacon.

Grameen Bank (2011) – hämtat 2013-04-22

http://www.grameen-info.org/index.php?option=com_content&task=view&id=27&Itemid=176

http://www.grameen-info.org/index.php?option=com_content&task=view&id=24&Itemid=127

Hylland Eriksen, Thomas (2000) *Små platser - stora frågor : En introduktion till socialantropologi*. Bokförlaget Nya Doxa

James, Wendy (1999) Empowering ambiguities (s. 13-27) I: A. Cheater (Ed.). *The Anthropology of Power: Empowerment and Disempowerment in Changing Structures*. London: Routledge

Kristmundsdóttir, Sigríður Duna (1999) 'Father did not answer that question': power, gender and globalization in Europe. (s. 42-56) I: A. Cheater (Ed.). *The Anthropology of Power: Empowerment and Disempowerment in Changing Structures*. London: Routledge

Mahmud, Simeen. (2003) *Actually How Empowering Is Microcredit* Development and Change, September 2003, v. 34, issue 4.

Moodie, Megan. (2008) *Enter Microcredit*. American Ethnologist, Aug2008, Vol. 35 Issue 3.

Pitt, Mark M.; Khandker, Shahidur R.; Cartwright, Jennifer. (2003) *Does Micro-Credit Empower Women? Evidence from Bangladesh*. The World Bank, Policy Research Working Paper Series: 2998.

Potter, R.B., Binns, T., Elliot, J.A. and Smith, D. (2008) *Geographies of Development*. Third edition. Pearson, Prentice Hall, Harlow

Shaulis, Jacqueline Keggins (2007). *Benefits of Discrimination?: A Look at Grameen Bank*. Conference Papers -- American Sociological Association, Annual Meeting 2007.

Sveriges Radio (2013) *Massiva protester mot kvinnovåldet i Indien*. Publicerat: onsdag 9 januari kl 09:00 – hämtat 2013-04-26

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1602&artikel=5402348>.

Torri, Maria Costanza (2010) *Power, Structure, Gender Relations and Community-Based Conservation: The Cawswe Study of the Sariska Region, Rajasthan, India*. *Journal of International Women's Studies*, May 2010, Vol. 11 Issue 4.

United Nations, United Nations Population Information Network (POPIN) UN Population Division. *Guidelines on Women's Empowerment*. Department of Economic and Social Affairs, with support from the UN Population Fund (UNFPA) - hämtat 2013-04-11
<http://www.un.org/popin/unfpa/taskforce/guide/iatfwemp.gdl.html>

van Willigen, J. (2002). *Applied Anthropology: An Introduction*. Westport: Bergin & Garvey.